

Pristup zaštiti osobnih podataka u praksi visokoškolskih i specijalnih knjižnica

Katulić, Anita

Source / Izvornik: **Knjižnice, osnivači, zajednica : dijalog za promjene = Libraries, founders, community : dialogue for change, 2023, 21 - 34**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:203:352737>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-24**

Nacionalna i sveučilišna
knjižnica u Zagrebu

Repository / Repozitorij:

[National and University Library in Zagreb Repository](#)

PRISTUP ZAŠTITI OSOBNIH PODATAKA U PRAKSI VISOKOŠKOLSKIH I SPECIJALNIH KNJIŽNICA

PERSONAL DATA PROTECTION IN THE PRACTICE OF ACADEMIC AND SPECIAL LIBRARIES

Anita Katulić
akatulic@nsk.hr

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

UDK / UDC 027.7+026:342.72(497.5)

Pregledni rad / Review paper

Sažetak

Opća uredba o zaštiti podataka navodi temeljna načela obrade osobnih podataka i donosi detaljno razrađene obveze za sve voditelje obrade osobnih podataka. Knjižnice u sastavu ustanova različitim načinima prikupljaju osobne podatke korisnika te obrađuju one dobivene na temelju korisnikove aktivnosti, poput povijesti posudbe. U izlaganju se analiziraju rezultati ankete provedene u specijalnim i visokoškolskim knjižnicama iz središnje Hrvatske radi istraživanja primjene temeljnih načela zaštite osobnih podataka i ispitivanja prakse postupanja s njima. Anketom se ispituje educiranost knjižničara o zaštiti osobnih podataka i njihovo sudjelovanje u skladu s obvezama u matičnoj ustanovi – na kojoj su razini određeni rokovi čuvanja podataka korisnika te mogućnost ostvarivanja korisnikovih prava. Provedeno istraživanje donosi zaključke da su se knjižničari tek počeli upoznavati s novim propisima i mogućnostima ostvarivanja zaštite osobnih podataka i ne sudjeluju dovoljno u usklađivanju s *Općom uredbom o zaštiti podataka* na razini matične ustanove, niti su upućeni u ispunjavanje temeljnih načela obrade i ostvarivanja prava korisnika. Osim donošenja zaključaka provedena istraživanja, cilj je ovog rada podići svijest o zaštiti osobnih podataka u knjižnicama i donijeti nekoliko smjernica o zaštiti osobnih podataka korisnika u knjižnicama koje djeluju u sastavu matičnih ustanova.

Ključne riječi: osobni podatci, prilagodba na Opću uredbu o zaštiti podataka, specijalne knjižnice, visokoškolske knjižnice, zaštita osobnih podataka

Summary

EU General Data Protection Regulation introduced new obligations and methods of demonstrating compliance for data controllers and processors. Libraries within an institution use a variety of ways to collect personal information from users and process data obtained from user activities, such as borrowing history. The survey analyzes the results of the survey conducted in special and academic libraries from the central Croatian region, with the aim of exploring the application of basic principles of personal data protection and testing of personal data handling practices. This survey examines the education of librarians on personal data protection and the involvement of librarians in compliance activities within the obligations of the parent institution, data retention periods for keeping user data and libraries' ability to help users exercise data subject's rights. The conducted research concludes that librarians are becoming increasingly familiar with new personal data protection regulation and that as a profession they have not been adequately included and involved with *GDPR* compliance efforts in their institutions, especially regarding the application of basic data protection principles on library processing operations and helping patrons/data subjects exercise their data protection rights. Examined libraries are not sufficiently involved in compliance activities within the parent institution, and are not adequately meeting the basic principles of processing and realization of user rights. In addition to drawing the conclusions of the research, the aim of this paper is to raise the level of awareness about the personal data protection in libraries and to bring to attention important guidelines on the personal data protection in libraries dependent on parent institution.

Key words: academic libraries, compliance with General Data Protection Regulation, personal data, personal data protection

Uvod

Knjižnice u svakodnevnu radu prikupljaju i obrađuju osobne podatke svojih korisnika. Dio podataka knjižnici pružaju sami korisnici (obično pri učlanjenju u knjižnicu ili prvim dolaskom u nju), a dio nastaje na temelju korisničke aktivnosti, korištenjem knjižničnim katalozima i uslugama. Prema odgovorima iz ankete može se zaključiti da je specifično za visokoškolske i specijalne knjižnice da se, osim ispunjavanjem pristupnice za učlanjenje u knjižnicu, dio osobnih podataka korisnika prikuplja u sustavu ISVU ili preuzimanjem podataka zaposlenika ustanove (fakulteta, instituta, muzeja) iz kadrovskog odjela ustanove, pri čemu zaposlenici i studenti automatski postaju članovima knjižnice zaposlenjem u ustanovi ili upisom na fakultet.

Opća uredba o zaštiti podataka stavlja više odgovornosti na voditelja obrade osobnih podataka,¹ u smislu dokazivanja primjene načela zaštite osobnih podataka

¹ Voditelj obrade osobnih podataka matična je ustanova u čijem je knjižnica sastavu.

i dokazivanja odgovorna postupanja s njima, a pojedincima daje veću kontrolu nad njihovim osobnim podacima.² Knjižnice u sastavu kulturne, obrazovne i istraživačke ustanove imaju stoga važnu ulogu u matičnoj ustanovi u primjeni načela i provođenju tehničkih i organizacijskih mjera zaštite osobnih podataka korisnika.

Etička načela u knjižničarstvu i Opća uredba o zaštiti podataka

Bez obzira na način prikupljanja osobnih podataka korisnika, knjižničari su dužni pridržavati se etičkih načela vezanih za poštovanje privatnosti korisnika. Prema IFLA-inu *Etičkom kodeksu* knjižničari se pozivaju na poštovanje osobne privatnosti i zaštitu osobnih podataka koji se nužno razmjenjuju između pojedinaca i ustanova te na poduzimanje prikladnih mjera kako bi osigurali da se korisničkim podacima koriste isključivo u predviđene svrhe.³ Osobito je zanimljiva i IFLA-ina *Izjava o privatnosti* koja sadržava preporuke vezane uz privatnost u knjižnicama, gdje se navodi kojim se načelima treba voditi u knjižničnom poslovanju kada je riječ o komunikaciji korisnika, podizanju svijesti korisnika o zaštiti osobnih podataka, a daju se i preporuke o edukaciji knjižničara.⁴

Hrvatsko knjižničarsko društvo prihvatilo je prvi *Etički kodeks* 1992. godine. *Kodeks* je bio namijenjen pripadnicima struke, a njegovu je provedbu nadzirao Nadzorni odbor Društva. Novi *Etički kodeks* prihvaćen je na 33. skupštini Hrvatskoga knjižničarskog društva 2002. godine.⁵ Na 6. okruglom stolu o slobodnom pristupu informacijama A. Horvat ističe da je etika usko vezana uz profesionalnost. Profesionalna odgovornost knjižničara obuhvaća osobnu odgovornost, odgovornost prema građi i korisnicima, odgovornost prema kolegama i profesiji te odgovornost prema društvu. Zaštita privatnosti korisnika svakako pripada odgovornosti prema korisnicima.⁶ Među knjižničarima je oduvijek postojalo pravilo o čuvanju podataka o posudbi i čitalačkim navikama korisnika. Kao što navodi A. Horvat, kodeksi Američkoga

² Katulić, A. Obveze knjižnica prema Općoj uredbi o zaštiti podataka. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 61, 2 (2018), 348. DOI:10.30754/vbh.61.2.690

³ IFLA-in Etički kodeks za knjižničare i druge informacijske djelatnike. Str. 3. [citirano: 2019-6-13]. Dostupno na: <https://www.ifla.org/files/assets/faife/codesofethics/croatiancodeofethicsfull.pdf>

⁴ IFLA-ina Izjava o privatnosti u knjižnici. [citirano: 2019-6-13]. Dostupno na: <https://www.hkdruštvo.hr/clanovi/alib/datoteke/file/IFLA-ina%20Izjava%20o%20privatnosti.pdf>

⁵ Vidi: Belan-Simić, A.; A. Horvat; S. Šolc. Profesionalna etika knjižničara: rezultati istraživanja. // Profesionalna etika knjižničara i društvene etičke norme: 6. okrugli stol o slobodnom pristupu informacijama / ur. I. Marinković-Zenić. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007. Str. 19-20.

⁶ Horvat, A. Važnost profesionalne etike. // Profesionalna etika knjižničara i društvene etičke norme: 6. okrugli stol o slobodnom pristupu informacijama / ur. I. Marinković-Zenić. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007. Str. 5-10.

knjižničarskog društva iz 2008. i britanske udruge informacijskih stručnjaka CILIP upućuju knjižničare na to da čuvaju pravo korisnika na privatnost informacije i izvora kojima se služio, upita koje je postavio, kao i usluga koje su mu pružene.⁷

Etički kodeks Hrvatskog knjižničarskog društva navodi poštovanje privatnosti korisnika kao jedno od sedam načela kojima se knjižničari trebaju voditi u radu. Načelo se privatnosti prema *Kodeksu* osigurava zalaganjem za poštovanjem prava na povjerljivost i anonimnost korisnika.⁸ Profesionalno ponašanje knjižničara ne dopušta glasno izgovaranje osobnih podataka, kao i naslova ili informacije koje korisnik traži pred drugim prisutnim korisnicima. Jednako tako nije profesionalno otkrivati kojem je korisniku posuđena koja knjiga.⁹

Osim IFLA-inih izjava i kodeksa knjižničarskih zajednica, ne postoje sveobuhvatne smjernice koje bi odobrila međunarodna knjižničarska zajednica, a uputile bi na to kako i u kojim situacijama osigurati privatnost ili provoditi zaštitu osobnih podataka u knjižnicama te je pred knjižnice postavljen izazov vezan uz primjenu *Opće uredbe o zaštiti podataka* u knjižničnom poslovanju. Temeljna načela za obradu osobnih podataka navedena su u uvodnim poglavljima *Opće uredbe o zaštiti podataka* i mogu služiti kao temelj koji treba preispitivati u organizaciji rada i izradi pravilnika o radu knjižnice.¹⁰

Uloga knjižnice u provođenju sukladnosti s Općom uredbom o zaštiti podataka

Jedna je od primarnih obveza voditelja obrade osobnih podataka u procesu usklađivanja s *Općom uredbom o zaštiti podataka* izrada evidencije o obradi.¹¹

Kako bi ustanova u evidenciji osobnih podataka mogla ispravno navesti sve kategorije osoba čiji se osobni podatci obrađuju (ispitanik), kao i sve kategorije osobnih podataka u ustanovi te pravne temelje za obradu, nužna je suradnja knjižnice i

⁷ Horvat, A.; D. Živković. Između javnosti i privatnosti: knjižnice u vremenu e-knjige. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2012. Str. 37.

⁸ Etički kodeks Hrvatskog knjižničarskog društva. [citirano: 2019-6-13]. Dostupno na: https://www.hkdrustvo.hr/hr/eticki_kodeks

⁹ Horvat, A.; D. Živković. Nav. dj. Str. 57-58.

¹⁰ Vidi: Uredba (EU) 2016/679 Europskoga parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka), recital 39 i čl. 5. [citirano: 2018-08-08]. Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0679&from=HR>

¹¹ Vidi: Papaioannou, G.; Sarakinos, I. The General Data Protection Regulation (GDPR, 2016/679/EE) and the (Big) Personal Data in Cultural Institutions: Thoughts on the GDPR Compliance Process. // Maturity and Innovation in Digital Libraries, 20th International Conference on Asia-Pacific Digital Libraries, ICADL 2018, Hamilton, New Zealand, November 19-22, 2018: Proceedings / ed. by M. Dobрева, A. Hinze, M. Žumer. Heidelberg, 2018. Str. 203.

matične ustanove. Manje specijalne i visokoškolske knjižnice katkad vode evidenciju korisnika i posudbe samo u papirnatom obliku i ne služe se modulom cirkulacije u knjižničnom programu, no primjena tehničkih i organizacijskih mjera zaštite podataka neće ih zaobići.

Primjena tehničkih mjera zaštite osobnih podataka u knjižnicama koje se koriste knjižničnim programom za evidenciju korisnika i posudbe ponajviše će ovisiti o razvijenosti programa i mogućnostima njegovih postavki.¹² Novost koju donosi *Opća uredba o zaštiti podataka* jesu odredbe koje uređuju odnos između voditelja obrade osobnih podataka i izvršitelja obrade (davatelj usluge automatizirana knjižničnog sustava). Čl. 28. definira ovaj odnos, pri čemu se navodi obveza potpisivanja ugovora između voditelja i izvršitelja obrade, kao i obveza voditelja da izabere onog izvršitelja obrade koji dovoljno jamči provedbu odgovarajućih tehničkih i organizacijskih mjera u skladu s *Općom uredbom*, te osiguravanje zaštite prava ispitanika.¹³

Uloga je knjižničara stoga ključna u organizaciji odabira izvršitelja obrade jer knjižničar komunicira s upravom ustanove, organizira rad s korisnicima i komunicira s pružateljem automatizirana knjižničnoga sustava, a radi poboljšanja postavki programa prema potrebama knjižnice i korisnika. Kako bi ova komunikacija i rezultati pregovora bili uspješni, knjižničar treba biti upoznat s pravilima zaštite osobnih podataka u ustanovi, educiran o temeljnim načelima zaštite osobnih podataka da bi znao što treba dogovarati s izvršiteljem obrade i kako uspostaviti profesionalan odnos sa službenikom za zaštitu osobnih podataka svoje ustanove. Edukacija knjižničara o mjerama zaštite osobnih podataka u knjižnici izuzetno je važna kako bi se osiguralo poštovanje načela obrade osobnih podataka i provođenje mjera zaštite.¹⁴ Osim toga, knjižničari trebaju biti primjereno educirani unutar matične ustanove kako bi korisnike mogli upoznati s politikom privatnosti ustanove i pravima korisnika na informacije o obradi osobnih podataka.¹⁵

Općom uredbom preporučuje se uvođenje internih politika i provođenje mjera koje imaju pridonijeti ispunjavanju načela cjelovitosti i povjerljivosti podataka.¹⁶

¹² Vidi: Charillon, A.; J. Peachey.; R. Heydecker. *Leading the Way – a guide to privacy for public library staff*. Dunfermline; London; Newcastle upon Tyne: Carnegie UK Trust: City Library, 2018. Str. 28-32. [citirano: 2019-6-13]. Dostupno na: <https://www.carnegieuktrust.org.uk/publications/leading-the-way-a-guide-to-privacy-for-public-library-staff/>

¹³ Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća (...) Opća uredba o zaštiti podataka, čl. 28. Nav. izv.

¹⁴ Charillon, A.; J. Peachey.; R. Heydecker Nav. dj. Str. 24-27.

¹⁵ Bailey, J. *Data Protection in UK Library and Information Services: Are We Ready for GDPR?* // *Legal Information Management* 18(2018), 30. [citirano: 2019-6-13]. Dostupno na: https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/FAF7EE04FA09D0738CB15AD782BB367C/S1472669618000063a.pdf/data_protection_in_uk_library_and_information_services_are_we_ready_for_gdpr.pdf

¹⁶ Uredba (EU) 2016/679 Europskoga parlamenta i Vijeća (...) Opća uredba o zaštiti podataka.

Osim poštovanja načela smanjenja količine podataka, kako bi se poštovala ostala načela obrade osobnih podataka i provele zaštitne mjere, važno je odrediti opseg obrade osobnih podataka, razdoblje pohrane i njihovu dostupnost. Do stupanja na snagu *Opće uredbe* knjižničari su se u vezi s rokovima za čuvanje osobnih podataka često vodili osobnim procjenama ili mogućnostima knjižničnih programa koji više ili manje dopuštaju mjere zaštite podataka o korisnicima, no *Uredba* sada traži uređeniji i sustavniji pristup.

Donošenjem internih pravilnika knjižnice ili na razini ustanove valja odrediti rokove za čuvanje svih osobnih podataka, što će biti ključno za organizaciju postupanja s osobnim podacima u knjižnici i knjižničnom programu.¹⁷ Povijest posudbe članova knjižnice sada su nedvojbeno osobni podatci pa bi i za njih valjalo odrediti rokove čuvanja, ne samo internim pravilnicima već i postavkama u knjižničnom programu.¹⁸

U *Općoj uredbi o zaštiti podataka* istaknuto je načelo transparentnosti obrade osobnih podataka pa je voditelj obrade dužan objaviti *Obavijest o privatnosti* na vidljivu mjestu te osigurati da svaka informacija i komunikacija u vezi s obradom podataka budu lako dostupne i razumljive.¹⁹ Prema *Smjernicama o transparentnosti* takva izjava ili obavijest o privatnosti treba biti dostupna na jednome mjestu ili u cjelovitu dokumentu kojem ispitanici mogu lako pristupiti, npr. na *web*-stranici matične ustanove.²⁰ S tim je u vezi i ispunjavanje prava ispitanika vezanih uz obradu njegovih osobnih podataka: pravo na pristup, ispravak, brisanje, ograničenje, prenosivost i pravo na prigovor na obradu.²¹ Određivanje koja prava ustanova može ispuniti ispitanicima i kada izravno će utjecati na stav knjižnice prema zaštiti podataka, kao i na postavke u knjižničnom programu te *web*-sučelju kataloga knjižnice ako se njime koristi.

Nav. dj., recital 78 i čl. 25.

¹⁷ Vidi: Charillon, A.; J. Peachey; R. Heydecker. Nav. dj. Str. 11.

¹⁸ Vidi: Danielisová, T.; M. Denár; P. Kovářová. Ochrana osobních údajů – Příručka pro knihovny. Poglavlje 6.3. [citirano: 2019-6-13]. Dostupno na: http://ipk.nkp.cz/legislativa/01_LegPod/ochrana-osobnich-udaju/ochrana-osobnich-udaju-prirucka-pro-knihovny

¹⁹ Smjernice o transparentnosti na temelju Uredbe 2016/679. / Radna skupina za zaštitu podataka iz članka 29. Str. 6–9. [citirano: 2019-6-13]. Dostupno na: <https://azop.hr/images/dokumenti/217/smjernice-o-transparentnosti.pdf>

²⁰ Isto. Str. 18.

²¹ Uredba (EU) 2016/679 Europskoga parlamenta i Vijeća (...) Opća uredba o zaštiti podataka, čl. 15.-21. Nav. izv.

Metodologija i rezultati istraživanja

Provedeno je anketno istraživanje na uzorku od 44 visokoškolske i specijalne knjižnice. Anketa je poslana na adrese knjižnica središnje Hrvatske, točnije u visokoškolske i specijalne knjižnice Grada Zagreba, Zagrebačke županije, Krapinsko-zagorske, Varaždinske, Međimurske, Koprivničko-križevačke, Sisačko-moslavačke i Karlovačke županije, a rezultati su prikupljeni od 15. siječnja do 15. veljače 2019. godine.

Kvantitativnom deskriptivnom analizom istražuje se trenutno stanje prilagodbe knjižnica u sastavu novim propisima, educiranost knjižničara i njihova suradnja s matičnom ustanovom u vezi sa zaštitom osobnih podataka korisnika knjižnice. Pretpostavka pri sastavljanju ankete bila je da važnost novih obveza prema *Općoj uredbi o zaštiti podataka* u knjižnicama još nije prepoznata dovoljno pa je naglasak u istraživanju bio na ispitivanju odnosa knjižničara prema matičnoj ustanovi, znanju o prilagodbi knjižničarskoga programa i mogućnostima ostvarivanja korisničkih prava putem knjižničarskoga programa. Anketa se sastojala od 15 pitanja koja sadržajno obuhvaćaju tri skupine pitanja. Jednom skupinom pitanja ispitivala se educiranost knjižničara o zaštiti osobnih podataka i sudjelovanje knjižničara u postupanju u skladu s regulatornim obvezama u matičnoj ustanovi. Drugom vrstom pitanja ispitivalo se na kojoj su razini određeni rokovi čuvanja podataka korisnika pravilnicima ustanove, knjižnice i u knjižničnom programu. Trećom vrstom pitanja ispitivala se mogućnost korisnikova ostvarivanja prava, poput prava na pristup osobnim podacima putem knjižničnog programa i prava na ispravak.

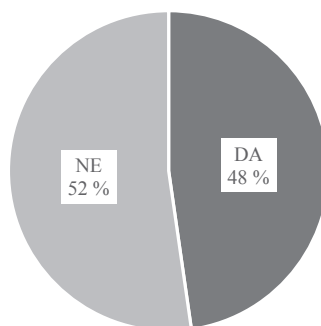
U istraživanju je sudjelovalo 52 % visokoškolskih i 48 % specijalnih knjižnica. Od ukupno 44 knjižnice najviše ih (njih 15) upotrebljava knjižnični program Aleph, od kojih se dvije ne koriste modulom cirkulacije za posudbu, već evidenciju korisnika vode u zasebnoj bazi Access i Filemaker. Deset knjižnica koristi se METEL-om, a njih šest ZAKI-jem. Dvije knjižnice upotrebljavaju CROLIST, dvije program K++, a dvije imaju katalog i evidenciju korisnika u papirnatu obliku. Po jedna knjižnica rabi sljedeće programe: INDIGO platformu, KitLib, Kohu, MEDVED i ISIS. U ukupno 3 ispitane knjižnice radi 5 ili više knjižničara. U 16 knjižnica rade od 2 do 4 knjižnična djelatnika, a u najviše njih, 25, radi po jedan knjižničar. Broj djelatnika knjižnice važan je u određivanju tko ima pristup osobnim podacima korisnika.

Educiranost i sudjelovanje knjižničara u prilagodbi na Opću uredbu o zaštiti podataka u matičnoj ustanovi

U prvoj skupini pitanja vezanih uz educiranost i sudjelovanje knjižničara u postupcima vezanim uz obradu osobnih podataka u matičnoj ustanovi dobiveni su po-

datci da više od polovice (57 %) knjižničara nije pohađalo organiziranu edukaciju vezanu uza zaštitu osobnih podataka, a 43% djelatnika knjižnice bilo je na edukaciji. Sljedeće pitanje bilo je vezano uz neformalnu edukaciju o ovoj temi, pri čemu rezultat pokazuje da 52 % knjižničara u ustanovi nitko nije educirao o osnovama zaštite osobnih podataka, a njih 48 % prošlo je svojevrstu edukaciju u matičnoj ustanovi (Slika 1.). Na temelju rezultata, tj. odgovora na oba pitanja o vrsti edukacije, razvidno je da 36 % knjižničara nije educirano ni organiziranim predavanjem ni u ustanovi. Budući da se *Opća uredba o zaštiti podataka* počela primjenjivati nepunih godinu dana prije provođenja ovog istraživanja, ne iznenađuju podatci da više od polovice knjižničara nije prošlo edukaciju o zaštiti osobnih podataka.

Je li Vas netko iz Vaše ustanove upoznao s načelima postupanja s osobnim podacima?

Slika 1. Edukacija unutar matične ustanove

S obzirom na to da su u istraživanju sudjelovale uglavnom visokoškolske knjižnice, očekivalo bi se da je matična ustanova imenovala službenika za zaštitu osobnih podataka i da knjižničar s njim surađuje. Tako je 39 % odgovorilo da surađuje ili je surađivalo sa službenikom, a čak 25 % da je primilo na znanje tko je imenovan, ali nisu surađivali u procesu prilagodbe na *Opću uredbu o zaštiti podataka*. Njih 20 % ne zna je li itko imenovan za obnašanje te dužnosti, a 11 % tvrdi da ustanova nije imenovala takvu osobu. Iznenađuje podatak da je 4 %, odnosno 2 knjižničara, dobilo ulogu službenika za zaštitu osobnih podataka. Oba knjižničarska djelatnika koja su imenovana za službenika za zaštitu osobnih podataka prošla su i organiziranu edukaciju o ovoj temi i edukacije unutar ustanove. Jedan od njih radi u specijalnoj knjižnici, a drugi u visokoškolskoj knjižnici.

Iako je 39 % knjižničara odgovorilo da surađuje sa službenikom za zaštitu osobnih podataka, čak ih je 73 % utvrdilo da nisu sudjelovali u prilagodbi ustanove na *Opću uredbu o zaštiti podataka*. Iz toga se može zaključiti da vjerojatno surađuju u

smislu pružanja informacija službeniku o svom radu ili u vezi s nekim drugim pitanjima, ali knjižničari nemaju utjecaja ili ne sudjeluju u procesu prilagodbe na razini ustanove.

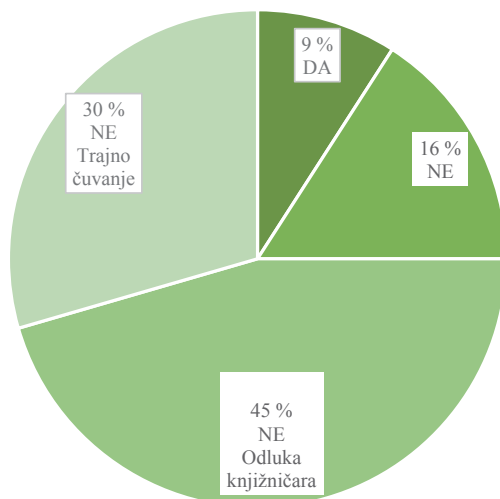
Rokovi čuvanja podataka korisnika pravilnicima ustanove, knjižnice i u knjižničnom programu

Druga vrsta pitanja istražuje na kojoj su razini određeni rokovi čuvanja podataka korisnika pravilnicima ustanove, knjižnice i u knjižničnom programu. Na postupanje s osobnim podacima korisnika utjecat će i način prikupljanja i obrade osobnih podataka. Dvije knjižnice, kako smo već vidjeli, ne služe se knjižničnim programom za obradu korisničkih podataka ni evidencije posudbe. Iako ne provode automatiziranu obradu osobnih podataka, nisu izuzeti od provođenja načela obrade osobnih podataka. Jedan od navedenih knjižničara izjavio je da je pohađao organiziranu edukaciju i educiran je unutar ustanove, a drugi nije educiran. Ni jedan nema definirane rokove čuvanja korisničkih podataka u pravilnicima, s tim da jedan od njih i ne čuva podatke o povijesti posudbe, a možda ni evidenciju posudbe jer djelatnici njegove ustanove imaju otvoreni pristup grafi.

Najviše knjižnica učlanjuje korisnike usmeno dolaskom u knjižnicu (52 %), a poslije toga 9 % kombinirano usmeno prvim dolaskom korisnika u knjižnicu i preuzimanjem podataka iz sustava ISVU. U 7 % knjižnica podatci se preuzimaju samo iz sustava ISVU-a. U ostalim slučajevima korisnici su često zaposlenici (njihovi se podatci preuzimaju iz kadrovske službe ili usmeno) ili studenti pa se često građom koristi samo u čitaonici ili uz polog studentskog indeksa.

Na pitanje je li pravilnikom knjižnice ili ustanove određeno dokad se čuvaju podatci *bivših korisnika* knjižnice (Slika 2.), čak 91% odgovorilo je negativno, a samo ih 9 % ima uređeno pitanje rokova čuvanja podataka bivših članova pravilnikom knjižnice ili ustanove. Od navedenih 91 % knjižnica koje su odgovorile negativno, 50 % njih izjavilo je da knjižničar samostalno odlučuje o rokovima čuvanja podataka bivših korisnika; 32 % knjižnica pak čuva trajno sve podatke o bivšim korisnicima iako to nije uređeno pravilnikom.

Je li pravilnikom knjižnice ili ustanove određeno dokad se čuvaju podaci bivših korisnika?

Slika 2. Rokovi za čuvanje podataka bivših korisnika

Također, na pitanje je li pravilnikom knjižnice ili ustanove određeno dokad se čuvaju podaci o *povijesti posudbe* negativno je odgovorilo 86 %. Njih 5 % ima rokove čuvanja povijesti posudbe određeno u pravilnicima. Iznenađuje podatak da 9 % i ne zna je li čuvanje povijesti posudbe određeno pravilnicima.

Posljednje pitanje iz ove skupine ispituje mogućnosti postavki u programu vezano uz određivanje razdoblja čuvanja povijesti posudbe. Na pitanje postoji li u programu mogućnost da se odredi duljina razdoblja za čuvanje povijesti posudbe, izuzev 2 knjižnice koje se ne koriste programom za posudbu, najviše knjižnica (59 %) odgovorilo je da ne zna. Njih 18 % odgovorilo je da ne postoji takva mogućnost, a 16 % knjižnica da postoji, uz pomoć programera, za svakoga korisnika zasebno. Jedna od 6 knjižnica koje upotrebljavaju ZAKI odgovorila je da je to određeno u navedenu programu. Prema rezultatima se može zaključiti da knjižničari većinom nisu upućeni u mogućnosti programa vezano uz postavke za rokove čuvanja osobnih podataka jer osim većinskih negativnih odgovora kojima izražavaju nepoznavanje mogućnosti, i za iste knjižničarske programe nude različite odgovore.

Mogućnost korisnikova ostvarivanja prava poput prava na pristup osobnim podacima putem knjižničnoga programa i prava na ispravak

Trećom vrstom pitanja ispituje se ispunjavanje načela transparentnosti i mogućnost korisnikova ostvarivanja prava poput onog na pristup osobnim podacima putem knjižničnoga programa i prava na ispravak. Tako se 43 % knjižnica izjasnilo da je na *web*-stranicama matične ustanove postavljen dokument o politici privatnosti (Slika 1.). Ostale su se knjižnice gotovo u jednakom broju izjasnile negativno (30 %) ili da im je ovo nepoznato (27 %).

Slika 1. Objava dokumenta o politici privatnosti matične ustanove

Korisnik ima pravo dobiti od voditelja obrade potvrdu obrađuju li se osobni podatci koji se odnose na njega te ako se to čini, treba mu osigurati uvid u sve njegove osobne podatke koji se obrađuju.²² To će u praksi značiti da korisnik može tražiti popis svih obrađenih podataka, ne samo onih koje je sam dao već i onih koji su kasnije proizišli iz njegovih aktivnosti. U knjižničnom bi poslovanju stoga uvelike pomoglo da se korisnik može prijaviti u online katalog pod svojim imenom i pronaći sve podatke o sebi i podacima o onome što je čitao. Tako je na pitanje može li se korisnik prijaviti u mrežni katalog knjižnice 50 % knjižnica odgovorilo negativno, a 43 % pozitivno. U 7 % knjižnica ne znaju imaju li tu mogućnost. Na pitanje mogu li korisnici putem online sučelja mijenjati svoje podatke, samo 5 % knjižnica odgovorilo je da ima tu mogućnost, njih 80 % nema, a 16 % ne zna. Jedna od knjižnica koja je odgovorila potvrdno upotrebljava knjižnični program Koha, a druga Metel.

²² Isto, čl. 15.

Na pitanje može li knjižnično osoblje vidjeti u knjižničnom sustavu povijest posudbe članova, 69 % knjižnica odgovorilo je potvrdno. Od toga se 29 % izjasnilo da uvid u povijest posudbe ima samo knjižničar koji radi na poslovima posudbe, a u njih 39 % svaki knjižničar ima uvid. U 23 % knjižnica knjižničari ne vide povijest posudbe, a u 9 % se ne zna. Od navedenih 9 % knjižničara koji ne znaju, jedan je knjižničar o ovoj temi prošao edukaciju u ustanovi, dva nisu ni na koji način educirana, a jedan je prošao i organiziranu edukaciju i edukaciju u ustanovi.

Zaključak

Knjižničari se razvojem tehnologije i promjenama u europskome zakonodavstvu suočavaju s velikim izazovom osiguravanja sigurna okruženja za pristup informacijama, pružanja poduke informacijske pismenosti i podrške za korištenje medijima, ali i zalaganja za ispunjavanje prava pojedinaca.²³ Kako bi izvršavali ulogu dinamičnih aktera koji se služe svojim vještinama i ojačali položaj knjižnica u civilnom društvu i akademskoj zajednici, knjižničari moraju poznavati ne samo *Etički kodeks*, IFLA-ine dokumente i preporuke već se moraju i stalno educirati iz područja IT tehnologije te pratiti nacionalno zakonodavstvo vezano uza zaštitu osobnih podataka i primjenjive smjernice u EU-u.

Provedeno istraživanje donosi zaključke da su se knjižničari tek počeli upoznavati s novim propisima i mogućnostima ostvarivanja zaštite osobnih podataka i ne sudjeluju dovoljno u usklađivanju s *Općom uredbom o zaštiti podataka* na razini matične ustanove, pa tako ni u ispunjavanju temeljnih načela obrade i ostvarivanja prava korisnika. Razvidno je da knjižnični programi kojima se koristi u hrvatskim specijalnim i visokoškolskim knjižnicama često ne zadovoljavaju uvjete za provođenje načela zaštite osobnih podataka. Razlog je možda u nedovoljnoj komunikaciji knjižničara i programskih kuća ili su razlozi pak financijski, gdje knjižnice ne mogu nabaviti posljednju, osuvremenjenu inačicu knjižničnog programa koji bi možda mogao ispunjavati viši standard.

Na temelju dobivenih rezultata istraživanja možemo donijeti nekoliko smjernica za prilagodbu poslovanja visokoškolskih i specijalnih knjižnica novim pravilima zaštite osobnih podataka: knjižničari se trebaju upoznati s postojećim pravilima zaštite osobnih podataka u ustanovi, pravilima rukovanja podacima (fizički i u knjižničnom programu), potrebnim mjerama sigurnosti podataka te pravilima privatnosti u matičnoj ustanovi. Također trebaju poticati suradnju s osobom zaduženom za zaštitu osobnih podataka u ustanovi, ažurirati pravilnik knjižnice novim odredbama s utvrđenim rokovima čuvanja svih kategorija osobnih podataka, uključujući povijest

²³ IFLA-ina Izjava o knjižnicama i razvitku. Str. 2. [citirano: 2019-6-13]. Dostupno na: <http://kdr.hr/wp-content/uploads/2017/01/IFLA-ina-Izjava-o-knji%C5%BEnicama-i-razvitku.pdf>

posudbe, osigurati da pristup osobnim podacima korisnika ima samo osoblje koje mora imati pristup radi obavljanja posla, pregovarati o poboljšanju postavki knjižničnog programa s izvršiteljima obrade te poštovati prava korisnika i poticati transparentnost obrade osobnih podataka.

Literatura

- Bailey, J. Data Protection in UK Library and Information Services: Are We Ready for GDPR? // *Legal Information Management* 18 (2018). [citirano: 2019-6-13]. Dostupno na: https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/FAF7EE04FA09D-0738CB15AD782BB367C/S147266961800063a.pdf/data_protection_in_uk_library_and_information_services_are_we_ready_for_gdpr.pdf
- Belan-Simić, A.; A. Horvat; S. Šolc. Profesionalna etika knjižničara: rezultati istraživanja. // *Profesionalna etika knjižničara i društvene etičke norme: 6. okrugli stol o slobodnom pristupu informacijama* / ur. I. Marinković-Zenić. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007. Str. 19-38.
- Charillon, A.; J. Peachey.; R. Heydecker. *Leading the way – a guide to privacy for public library staff*. Dunfermline; London; Newcastle upon Tyne: Carnegie UK Trust: City Library: CILIP, 2018. [citirano: 2019-6-13]. Dostupno na: <https://www.carnegieuktrust.org.uk/publications/leading-the-way-a-guide-to-privacy-for-public-library-staff>
- Danielisová, T.; M. Denár; P. Kovářová. *Ochrana osobních údajů – Příručka pro knihovny*. [citirano: 2019-6-13]. Dostupno na: http://ipk.nkp.cz/legislativa/01_LegPod/ochrana-osobnich-udaju/ochrana-osobnich-udaju-prirucka-pro-knihovny
- Etički kodeks Hrvatskog knjižničarskog društva. [citirano: 2019-6-13]. Dostupno na: https://www.hkdrustvo.hr/hr/eticki_kodeks
- Horvat, A. Vážnost profesionalne etike. // *Profesionalna etika knjižničara i društvene etičke norme: 6. okrugli stol o slobodnom pristupu informacijama* / ur. I. Marinković-Zenić. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007. Str. 5–10.
- Horvat, A.; D. Živković. *Između javnosti i privatnosti: knjižnice u vremenu e-knjige*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2012.
- IFLA-in Etički kodeks za knjižničare i druge informacijske djelatnike. [citirano: 2019-6-13]. Dostupno na: <https://www.ifla.org/files/assets/faife/codesofethics/croatiancodeofethicsfull.pdf>
- IFLA-ina Izjava o knjižnicama i razvitku. [citirano: 2019-6-13]. Dostupno na: <http://kdr.hr/wp-content/uploads/2017/01/IFLA-ina-Izjava-o-knji%C5%BEnicama-i-razvitku.pdf>
- IFLA-ina Izjava o privatnosti u knjižnici. [citirano: 2019-6-13]. Dostupno na: <https://www.hkdrustvo.hr/clanovi/alib/datoteke/file/IFLA-ina%20Izjava%20o%20privatnosti.pdf>
- Katulić, A. Obveze knjižnica prema Općoj uredbi o zaštiti podataka. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 61, 2(2018), 353-355. DOI:10.30754/vbh.61.2.690
- Papaioannou, G.; I. Sarakinos. *The General Data Protection Regulation (GDPR, 2016/679/EE) and the (Big) Personal Data in Cultural Institutions: Thoughts on the GDPR Compliance Process*. // *Maturity and Innovation in Digital Libraries, 20th International Conference on Asia-Pacific*

Digital Libraries, ICADL 2018, Hamilton, New Zealand, November 19-22, 2018: Proceedings / ed. by M. Dobrev, A. Hinze, M. Žumer. Heidelberg: Springer International Publishing, 2018.

Smjernice o transparentnosti na temelju Uredbe 2016/679. / Radna skupina za zaštitu podataka iz članka 29. [citirano: 2019-6-13]. Dostupno na: <https://azop.hr/images/dokumenti/217/smjernice-o-transparentnosti.pdf>

Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka). [citirano: 2018-08-08]. Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0679&from=HR>